

Točka vseživljenjskega učenja:

**Dom Dr. Janka Benedika Radovljica
Šercerjeva ulica 35
4240 Radovljica**

Gradivo za literarno delavnico

PISAVA SKOZI ZGODOVINO

Pripravila: Nada Trošt

Radovljica, 7 . april 2010

PISAVA SKOZI ZGODOVINO

PISAVA

Vsako ljudstvo ima svoj jezik. Prvotni način sporazumevanja in širjenja sporočil med ljudmi je bilo ustno izročilo. Pisava je drugi način in sredstvo, ki je omogočilo shranjevanje in širjenje podatkov.

Pisava je organiziran sistem znakov ali simbolov, s katerimi se da nekaj sporočiti. Sistem pisave morajo razumeti tudi ostali.

Poznamo okoli 1000 različnih pisav.

RAZVOJ PISAVE

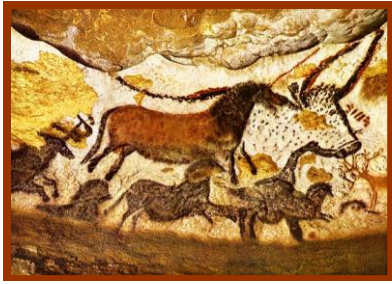
- **RISBE (ikone)**, ki so predstavljale pojmovni in predmetni svet, je človek vrezal v kamen ali glino, na stene jam, grobnic ali templjev, da bi ohranil spomin na pomembne dogodke.
- **SLIKOVNA PISAVA (piktografija)** je nastala okoli 3000 let pr. n. št. Zanj so značilne shematizirane poteze ljudi, živali in predmetov.
- **POJMOVNA PISAVA (ideografija)** je nastala, ker je govorjeni jezik vseboval vse več pojmov, ki se jih ni dalo narisati. Nastale so torej simbolne sličice. Pojemovna pisava je bila sprva besedna, nato zlogovna in nazadnje glasovna.
- **GLASOVNA/ČRKOVA PISAVA** se prvič pojavi 1000 let pr. n. št. pri Feničanih. Ta pisava je zaznamovala samo soglasnike, saj je bil položaj samoglasnikov avtomatično predvidljiv. Iz Feničanske pisave se je kasneje razvilo več pisav, npr. hebrejska, grška, arabska, indijska ... Vsaka od njih uporablja drugačna črkovna znamenja. Slovenska pisava se je razvila iz grške, preko latinice in karolinške minuskule.

Človek je edino bitje, ki lahko svoje misli sporoča ne le glasovno, pač pa tudi pisno t.j. vidno.

Vsak človek najprej govori, kasneje pa se nauči tudi pisanja. Učenje pisanja je v vseh jezikih zelo zahtevno in dolgotrajno, saj se je treba naučiti cele množice pravil, ki pisavo določajo.

Slovenci pišemo od leve proti desni in sicer tako, da v izgovorjeni besedi prepoznamo posamezne glasove, te pa nato zapišemo z ustreznimi vidnimi znamenji – črkami. Slovenska pisava je torej glasovna.

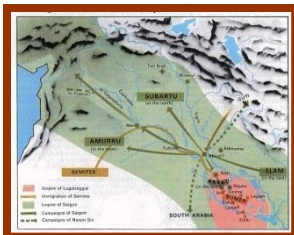
RISBE - slikovna sporočila

Prve odkrite jamske slike (Lascaux, Altamira, Španija), nastale pribl. 20.000 let pr. n. št. - poskus v enostavni slikovni pisavi povedati zgodbo.

Mezopotamska pisava

- pisava: klinopis (razvili Sumerci)
- 3200 pr. n. št.
- klinopis: najstarejša zlogovna pisava, uporabljali so ga za različne jezike
- za zapis so uporabljali: trstene paličice s klinasto konico, s katerimi so vrezovali znake na vlažne glinaste ploščice
- na začetku 2.000 znakov, kasneje samo 800

Sumerci in Akadci so s prvimi pisanimi znaki zapisali gospodarske RAČUNE. Za računanje sonajprej uporabljali geometrijske zapise na kamnih (calculus)

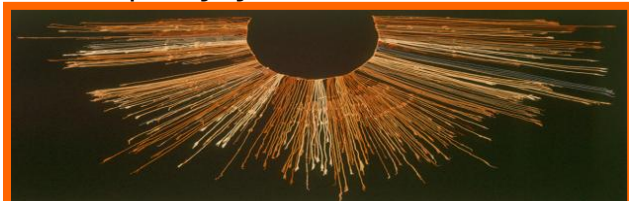
Prvi zapisi praktičnega namena – računovodstvo so na glineni plošči Tablica iz Uruka iz 4.000 pr. n. št. (ponavljanje znakov v stolpcih)

Sumerija je bila ena prvih civilizacij nasploh. Razvila se je v Mezopotamiji (jugovzhodni Irak) okoli leta 3000 - 3100 pr. n. št. na območju rodovitnega polmeseca v spodnjem toku rek Evfrat in Tigris.

Pisave severno in južnoameriških Indijancev

Obarvane z vozli opremljene vrvice, imenovane '**kipu**' naj bi stari Inki uporabljali za prenašanje sporočil. Inki za seboj namreč niso pustili pisanih virov, pač pa samo vrvice, ki so jih med mesti prenašali sli, ki so tudi znali razbrati njihovo sporočilo. S kipuji so vodili vso državno upravo, popisovali blago v skladiščih in delali sezname vojakov, pisali cela umetniška dela, kodificirali zakone in pisali kronike.

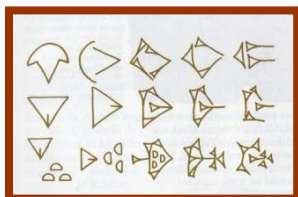
Ta način pisanja je bil razvit tudi na starem Kitajskem.

PIKTOGRAMI (okoli 3.000 let pr. n. št.) slikovna pisava

PIKTOGRAMI (la. pictus = naslikan, gr. graphein = pisati, vertati, risati)

predstavljajo določen predmet ali bitje, s povezovanjem le-teh pa so izrazili celo misli. So "spominska opora", znaki, ki prikazujejo stilizirane podobe resničnosti. Simboli nimajo enega samega pomena, v različnih kontekstih lahko pomenijo različne stvari. Tudi danes uporabljamo simbole kot oznake, npr. kavarna (skodelica).

Pisavo/podobo je vsakdo bral v svojem jeziku.

IDEOGRAMI – pojmovna pisava

- Sumerski klinopis
- Egipčanski hieroglifi
- Kitajska pisava

Iz piktografije, ki je upodabljala le predmete, se je razvila ideografija, ki je začela predstavljati tudi pojme. Risba očesa ni več predstavljala le oko, temveč je lahko pomenila tudi »gledati«.

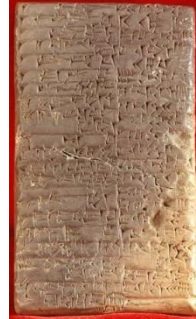
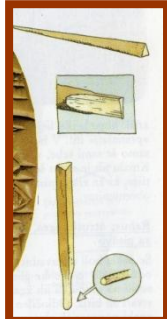
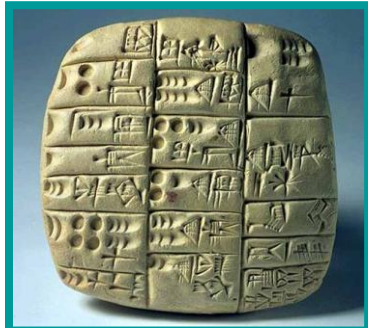
Ideografija = piktogrami v določenih kombinacijah (ideogramih) = nov pomen. Je grafične simbol.

- sonce in drevo = sončni vzhod (v kitajski pisavi)
- tri drevesa = gozd
- moški, ženska, otrok = družina

KLINOPIS

Klinopis je najstarejša pisava med vsemi pisavami velikih civilizacij starega veka.

Nastal je v Mezopotamiji okrog 3500 pr.n.št., izumrl pa okrog 600 pr.n.št.
Ime izhaja iz latinske besede cuneus=klin

Klinopis se je razvil iz piktografije starih Sumercev; z lesenimi trirobnimi paličicami so pisali po mehkih nežganih glinastih ploščicah.

Egipčanska pisava

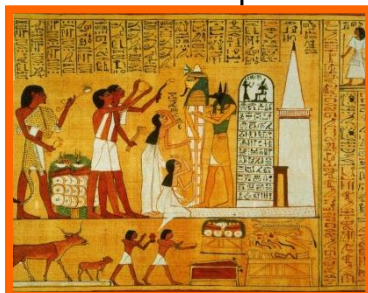
- 3100 pr. n. št.
- pisali na papirus, kamne, les, pečate...
- sestavljena iz različnih vrst znakov
- pisava: hieroglifi
- uporaba: pisanje v grobnicah, svetiščih...
- pisali so iz leve proti desni
- razvije se tudi hieratična ali svečeniška pisava

HIEROGLIFI

V Egiptu se je razvila drugačna slikovna pisava – hieroglifi. Prvi dokumenti datirajo v 3. tisočletje pr. n. št.

Pisava je sestavljena iz treh elementov: piktogramov (podobe, ki predstavljajo predmete ali ljudi), fonogramov (ponazarjajo glasove) in določevalnikov.

Prikazovali so poenostavljene podobe človeka, živali, rastlin...

Berejo se kot vse stare semitske pisave (tudi hebrejska) od desne proti levi oz. slikovno proti obrazu.

Pisava je starim Egipčanom omogočila, da so zapisali svojo zgodovino, sestavili seznam svojih vladarjev, da so opisali pomembne dogodke.

Z zapisi je nastajala bogata egipčanska književnost. (13. st. pr. n. št.)

Pisava je tako kot pri prvih Sumerjih služila tudi za računovodstvo.

Znanje branja in pisanja je v Mezopotamiji in tudi v Egiptu pomenilo hkrati privilegij in oblast. Pisarji so bili zelo vplivna kasta. Učenje pisave je bilo naporno, umetnost pisanja so pridobivali z vztrajnim prepisovanjem in pisanjem narekov.

Skrivnost hieroglifov je odkril francoski jezikoslovec Champollion v 19. stol. s pomočjo t. i. spomenika oz. kamna iz Rosetta (isti tekst v hieroglifih, demotski in grški pisavi)

PAPIRUS

Iz vlaknastih stebel rastline *Cyperos Papyrus*, ki je rasla v močvirjih delte Nila, so izdelovali pisno podlago, ki je prinesla pravo revolucijo na področju pisanja - PAPIRUS. Nanj so pisali s trsteno paličico, ki je imela kovano ali prirezano konico, za črnilo pa so uporabljali sajasti prah, vodo in utrjevalec - gumiarabikum.

Plinij starejši je takole opisal izdelavo papirusa:

«Z iglo odlučijo od stebela (papirusnega trsa) zelo tanke in kar se da široke trakove, od katerih so najboljši tisti, ki pridejo iz sredine rastline.... Na leseno desko, ki jo omakajo z blatno, lepljivo Nilovo vodo, najprej zložijo in razmažejo pokončno plast lepo prirezanih trakov ter nato nanjo položijo vzdolžno plast.»

Tako so dobili liste (ca. 20-30 cm), ki so jih s škrobom lepili v trakove, in jih nato zvijali v zvitke. Najdaljši ohranjeni zvitok meri kar 40 m (medtem ko sta bili Ilijada in Odiseja zapisani na ca. 50-metrih).

Za zapisovanje so uporabljali črnilo iz saj in vode, ki so ji dodali utrjevalec (npr. gumi arabikum). Tovrstno črnilo je prevladovalo vse do okoli 12. stoletja našega štetja, ko ga je začelo izpodrivati železo-galno črnilo.

Kot pisna podlaga se je papirus hitro uveljavil in že v 3. tisočletju pr.n.š. so ga Egipčani izvažali v vse Sredozemlje.

KITAJSKA PISAVA

Kitajska pisava je nastala pred več kot 3.000 let pr. n. št. Od 2. tisočletja pr. n. št. se ni dosti spremenila.

Kitajski pečat vrezan v žad – prednik tiskarskih črk

Pisave s kitajskimi znaki so tradicionalno zapisujejo navpično z desne na levo, danes pa zaradi vplivov zahodne kulture vedno pogosteje z leve na desno od vrha proti dnu strani.

Za vsako posamezno besedo obstaja posebno znamenje; obstaja okrog 60.000 znamenj, za potrebe vsakdanjega življenja Kitajcu zadošča poznavanje kakih 5000 znamenj, izobraženi Kitajci poznajo okrog 8000 do 10000 znamenj, v književne in znanstvene namene pa jih je treba poznati okoli 15000.

Slovarji za poenostavljeno pisavo uporabljajo drugačen nabor radikalov, pogosto gre za 227 radikalov.

JAPONSKA PISAVA

公	館	國	場	鐵	工	地	院	部	社	駅	内
果	都	区	府	号	番	村	住	町	市	園	所
問	究	質	留	研	強	習	勉	練	樣	島	京
理	歷	化	濟	育	史	治	政	經	宿	答	題
科	医	数	思	料	音	楽	真	写	組	画	映
始	使	立	座	遊	寝	赤	起	白	黑	色	
洋	予	定	欠	離	結	婚	席	送	借	貸	返
暖	熱	冷	暑	冬	寒	秋	夏	春	和	活	式
天	涼	温	仕								

Japonci so prevzeli kitajsko pisavo besed in jo predelali v zlogovno. Namesto 50.000 in več kitajskih znamenj se morajo naučiti le 48 pismenk! Uporabljajo štiri vrste pisav.

Disk iz Faistosa (domnevno 17. st. pr. n. št.)

Na Kreti so l. 1906 odkrili okroglo glinasto ploščo, na vsaki strani pokrito s 45 znaki, zavrtimi v spiralo. Do danes jih ni še nihče razrešil.

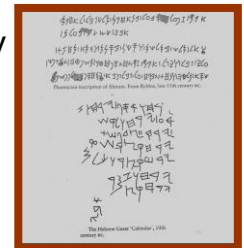

Revolucija črkopisa

Tisoč let pr. n. št. je prišlo do odkritja črkopisa. Začetniki so Feničani, ki so se razselili po zahodnih bregovih Sredozemskega morja, v severno Afriko, na jug Španije, na Sicilijo, na Ciper, po Grčiji in Italiji in tod razširili svoj črkopis.

FENIČANSKA PISAVA

- pisava: črkopis
- 1000 let p.n.št. – Feničani razvijejo Feničanski črkopis iz 22 znakov
- njihov črkopis so kasneje prevzeli Grki
- vseboval je samo soglasnike
- iz nje se razvijejo naslednje pisave:
hebrejska, arabska, indijska in grška

Aramejska in hebrejska pisava

- pisavi Stare zaveze

Približno v 8. st. pr. n. št. je bil v mestih današnje Sirije (takratne Arameje) v uporabi aramejski črkopis, ki je bil zelo podoben feničanskemu.
700 let pr. n. št. je poznana tudi že hebrejska pisava.

Arabska in hebrejska pisava

izvirata iz feničanskega črkopisa

Še danes se uporabljata, pišeta se z desne na levo.

INDIJA

Pisave: kharosti, brahmi, tibetska..

Odlomek iz knjige v pisavi brahmi na bambusovih ploščicah, ki so povezane z vrvicami tako, da jih lahko zložimo drugo na drugo.

GRŠKI ČRKOPIS

Grki so feničanski črkopis prevzeli preko aramejskega pribl. v 7. st.pr. n. št. in si iz njega izposodili več znakov za zapisovanje samoglasnikov (a, e, o,...). Sčasoma ima 24 črk: 17 soglasnikov in 7 samoglasnikov. Uporabljati začno velike in male črke, ki se zapisujejo z leve na desno od vrha proti dnu strani.

Grški črkopis je postal osnova evropske pisne civilizacije

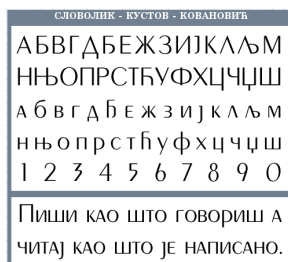
Iz grške pisave izhajajo štiri družine pisav:

(po zaslugi hitrega širjenja bizantinskega krščanstva)

1. cirilica - po glagolici
2. gruzijska pisava – po armenski pisavi
3. latinica – po etruščanski pisavi
4. koptska pisava – uporabljali Egipčani

CIRILICA

Cirilica je naslednica glagolice, pisave, ki sta jo v 9. stoletju razvila grška meniha sv. Ciril in sv. Metod na Balkanskem polotoku . S svojim imenom *cirilica* zaznamuje prispevek sv. Cirila pri ustvarjanju glagolice in s tem posredno cirilice.

Cirilica je abecedna pisava, ki jo za zapis uporablja sedem slovanskih jezikov (bolgarski, makedonski, srbski, ruski, beloruski, ukrajinski in rusinski), mongolščina ter vrsta neslovanskih jezikov na ozemlju Ruske federacije in nekdanje Sovjetske zveze.

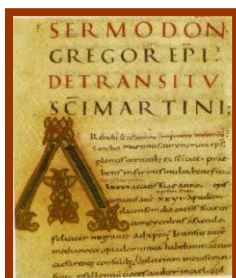
LATINSKA ABECEDA

Okrog 3. stoletja pr. n. št. se je oblikoval LATINSKI ČRKOPIS. Rimljani so tako kot Grki uporabljali VELIKE ČRKE za vklesovanje v kamen, male pa na drugih pisnih podlagah.

Izvirna latinska abeceda naj bi obstajala od 8. stol. pr. n. št. Temeljila je na etruščanski abecedi, ki pa je izvirala iz grške in feničanske. Od etruščanskih 26 znakov so jih **Rimljani prevzeli 21**.

Pisava KAROLINA

KAROLINA je pisava, ki jo je uvedel Karel Veliki. Postala je vzor pisave za tedanjo celotno Evropo, njene črke pa so še danes v rabi kot male tiskane črke. V tej pisavi so napisani tudi Brižinski spomeniki, najstarejše obsežnejše besedilo v slovenščini, ki so nastali v 9. stoletju.

Karel Veliki je na dvoru je ustanovil SKRIPTORIJ – pisalnico in celo šolo, kjer so se učili umetnosti lepopisja. Tako je že od 9. oziroma 10. stoletja imela vsaka opatija in samostan svoj skriptorij, kjer so menihi prepisovali, krasili in vezali MANUSKRIPTE - rokopise. Celo sam Karel Veliki se je uril v lepopisju in ukazal, da morajo biti prepisi kar se da skrbno prepisani in seveda po najbolj avtentičnih virih, saj je v preteklosti nastalo preveč prepisov z napakami. Tako karolinški rokopisi nosijo podpis:

»EX- AUTHENTICO LIBRO«, s čimer so zagotovili prepis brez napak.

Okrog 12. stoletja je lepopisje, ki je bilo skoraj tisoč let monopol duhovščine, postalo posvetno opravilo. Pisarji so se organizirali v cehe, a povpraševanju so obrtniki komaj zadostili. Pisali so uradne dokumente in knjige, postopoma pa so začela nastajati dela iz področja filozofije, matematike, astronomije in književnosti. Kasneje pa tudi priročniki vseh vrst.

Pisava GOTICA

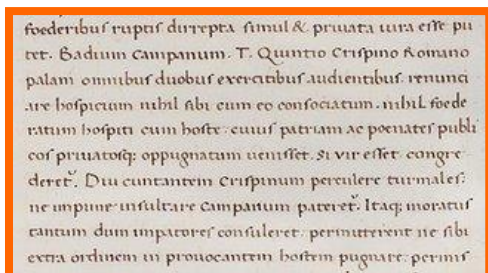
Gotica se je razvila iz karolinške minuskule. Ta pisava je bila pregledna in lažje berljiva, vendar je bila precej potratna s prostorom. Gotico so začeli uporabljati zaradi varčevanja – ker so bile črke bolj stisnjene, so lahko na isti prostor spravili več besedila.

V obdobju od leta 1150 do 1500 so gotico uporabljali kot različico latinice po večjem delu Evrope. Po letu 1500 so gotico v večjem delu Evrope opustili, med Nemci pa se je ohranila do leta 1942.

Pisava HUMANISTIKA

V humanizmu, ki se je pojavil v Italiji v 14. in 15. st., je bilo pomembno odkrivanje antike in odkrivanja starih zapisov. Značilno je čaščenje karolinških rokopisov in s tem karolinške minuskule iz 11. in 12. st. in so jo oponašali do te mere, da je danes včasih težko razlikovati karolinški kodeks od tistega, ki je pisan v humanistiki.

STARE SLOVENSKE PISAVE

Prvi znani zapisi v slovenskem jeziku so Brižinski (nastali ok. leta 1000) in Rateški ali Celovški rokopisi v karolinški pisavi. Pozneje se je pojavilo tudi več primerov zapisov v glagolici, vendar pa se ta ni splošno uveljavila.

Naša prva prava pisava je **bohoričica**, ki je vladala v naših krajih približno 300 let. Po dveh neuspešnih poskusih reforme (**metelčica in dajničica**) se je pri nas uveljavila **gajica, ki jo uporabljamo še zdaj**.

Bohoričica

starejša abeceda:

**A B D E F G H I I K L M N O P R S S H S S H T V V Z Z H a b d e f g h i j k l m n o
p r f fh s sh t u v z zh**

novejša abeceda:

**A B D E F G H I J K L M N O P R Š S H S S H T U V Z Z H a b d e f g h i j k l m n o
p r f fh s sh t u v z zh**

Izoblikoval jo je Adam Bohorič, zato jo imenujemo bohoričica.

Bohoričica je v glavnem podobna današnji slovenski pisavi, večje razlike opazimo le pri sičnikih in šumnikih. **Najbolj nenavadna za nas je črka f (tudi /), ki izvira iz gotice in se jo bere kot s:**

c = z Z č = zh ZH s = f S š = fh SH z = s S ž = sh SH

Metelčica

A	B	D	E	€	F	G	H	M	I	z	J	K	L	J	M
a	b	d	e	€	f	g	h	m	i	z	j	k	l	j	m
N	N	O	Ø	P	R	S	W	4	3	æ	T	U	V	η	4
n	n	o	ø	p	r	s	w	4	3	æ	t	u	v	η	4

Franc Serafin Metelko (1789-1860) je razvil svojo pisavo, ki jo zdaj imenujemo metelčica, v njegovem času pa so jo pogosto imenovali tudi krevljica. Pisavo je javnosti predstavil leta 1825 v svoji slovnici. **Izmislil si je nove črke za sičnike**

in šumnike, posebne znake za lj, nj in šč, uvedel je ločevanje med ozkim in širokim o ter med ozkim, širokim in polglasniškim e.

Dajncica

A B C D E F G H I J K L M N
a b c d e f g h i j k l m n
Ń O P R S 8 Z X T U Y V 4
ŋ o p r s 8 z x t u y v 4

Približno istočasno kot Metelko je svojo slovnico in svojo vizijo slovenskega pravopisa izdal tudi **Peter Dajnko** (1787-1873). Doma je bil s Štajerske, zato je tudi njegova slovnica precej štajersko usmerjena. To je tudi en od pomembnih razlogov, zakaj se njegova pisava ni širše uveljavila.

Dajncica je bila za pisanje in branje precej preprostejša od metelčice, zato se je na Štajerskem kar precej razširila. Uradno je bila ukinjena 1838/39.

Gajica

A B C Č D E F G H I J K L M N O P R S Š T U V Z Ž
a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž

Mladi Hrvat **Ljudevit Gaj** (1809-1872), je začel širiti svojo verzijo črkopisa, ki uporablja črke **Č**, **Š** in **Ž** - po češkem vzoru. Za prvo res slovensko knjigo v gajici ponavadi štejemo Linhartovega "Matička", ki ga je Andrej Smole 1840 izdal v gajici (pol naklade) in v bohoričici (pol naklade). Gajica se je dokončno uveljavila, ko jo je Bleiweis začel uporabljati v svojih Kmetijskih in rokodelskih novicah.

Velik vpliv pri širjenju gajice je imela gotovo tudi Slomškova knjiga "Blaže in Nežica v nedeljski šoli" (prva izdaja 1842 je še v bohoričici, druga 1848 pa že v gajici).

Pisava je po vlogi, ki jo ima in jo je imela v kulturnem razvoju človeštva, največji dosežek človekovega duha.

Viri:

Jean Georges, Pisava, spomin človeštva, DZS, Ljubljana, 1994.

Wikipedija – internet

internet – slike

Zbrala in pripravila: Nada Trošt

April 2010